

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г.С. КОСТЮКА**

ПИЛИПЧУК ЛЮДМИЛА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 159.923:615.859:>614.253.5+614.253.8

**ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ВЗАЄМОДІЇ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР
З ПАЦІЄНТАМИ В УМОВАХ СТАЦІОНАРНОГО ЛІКУВАННЯ**

19.00.04 – медична психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ - 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті психології імені Г.С. Костюка НАПН України, лабораторія психології навчання імені І. О. Синиці

Науковий керівник

доктор психологічних наук, доцент **Максименко Ксенія Сергіївна**, Національна академія внутрішніх справ України, професор кафедри

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник **Литвинчук Леся Михайлівна**, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, провідний науковий співробітник;

кандидат медичних наук, доцент **Божук Богдан Степанович**, Державний заклад «Спеціалізований (спеціальний) санаторій «Приморський» МОЗ України (Одеська обл.), головний лікар.

Захист відбудеться 29 жовтня 2019 року об 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.453.02 в Інституті психології імені Г.С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ-33, вул. Паньківська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ-33, вул. Паньківська, 2.

Автореферат розіслано 27 вересня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Я. М. Омельченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Лікувально-профілактичні заклади являють собою основу дієвої системи охорони здоров'я населення України. Якість допомоги, що надається пацієнтам, головним чином залежить від рівня професійної підготовки медичного персоналу, до якого слід відносити і психологічну підготовку та навички ефективної взаємодії з пацієнтами. Особливу роль у цьому процесі відіграють медичні сестри, котрі більшість свого робочого часу проводять у безпосередній взаємодії з пацієнтами.

Роль медичної сестри зокрема є визначальною та провідною на всіх етапах лікувально-діагностичного, психотерапевтичного та реабілітаційного процесів. У наукових джерелах питанню особистісних якостей медичних сестер та інших складних багатокомпонентних процесів, які підпорядковані меті та завданням діяльності, а також регулюються певними механізмами та проявляються під час активності особистості приділяли увагу В.І. Моросанова, Г.С. Пригін, К.В. Злоказов, М.Й. Боришевський, Т.В. Кириченко, І.В. Петренко, О.П. Макаревич та інші.

Питання про особистісні характеристики медичного працівника, необхідні для ефективної взаємодії із пацієнтом, є провідними у наукових доробках М.С. Лебединського, А.А. Росновського, А.П. Громова. Ґрунтовні дослідження проблеми особистості лікаря розкриваються у працях В.Є. Когана, Н.В. Яковлева, М.І. Жукова, Л.І. Вассермана, Б.Б. Вознесенського та інших. Аналіз наукової літератури свідчить, що акцент в усіх дослідженнях зроблений на професії лікаря, проте середній медичний персонал обділений відповідною увагою, адже медсестри частіше, ніж лікарю, доводиться спілкуватися з хворими.

Наукове дослідження уявлень про характеристики, що забезпечують якісну взаємодію медичного працівника і пацієнта, важливі параметри ціннісно-мотиваційної сфери студентів, випускників і медичних працівників, вивчення їх впливу на значимі якості особистості і властивості продемонструвало, що в навчальних програмах та практичній підготовці медичних працівників вкрай незначна увага приділена вмінням та навичкам медичних сестер, що лежать в основі міжособистісної комунікації та визначають якість встановлення взаємовідносин з іншими людьми, зокрема – з пацієнтами. Також спостерігається вкрай недостатня кількість вивчення психологічних дисциплін, основ наукової діяльності та методів досягнення успішності в трудовій сфері.

Проблеми взаємодії медичної сестри з пацієнтом пов'язані, з одного боку, з традиційними уявленнями обох про норми таких взаємин, а з іншого – з сучасними реаліями, що стосуються комерціалізації медичної діяльності, можливості пацієнта робити вибір на користь платних послуг, доступності інформації, зростаючих потреб хворих брати активну участь у процесі лікування.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження *«Особистісні чинники взаємодії медичних сестер з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування»* визначається необхідністю вивчення специфіки соціальних уявлень у зв'язку з ефективністю лікувальної взаємодії і формування на цій основі концепції

послідовного психологічного супроводу майбутніх і практикуючих медичних сестер.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної науково-дослідної теми лабораторії психології навчання імені І.О. Синиці Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Діяльна самореалізація особистості в освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0114U000602, 2014 - 2017 р.р.) та «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» (державний реєстраційний номер 0118U003098, 2018 - 2022 р.р.).

Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 9 від 31.10.2014) і погоджена рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 24.03.2015).

Об'єкт дослідження – особистісні особливості медичних сестер.

Предмет дослідження – особистісні якості медичних сестер, що зумовлюють ефективну лікувальну взаємодію з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування.

Мета дослідження – виявити особистісні якості взаємодії медичних сестер з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування та визначити шляхи їхнього розвитку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз професійної діяльності медичних сестер в контексті проблематики їхньої взаємодії з пацієнтами.
2. Обґрунтувати та охарактеризувати особистісні якості медичної сестри, що сприяють ефективній взаємодії із пацієнтом.
3. Виявити наявність взаємозв'язку ціннісно-мотиваційної сфери особистості медичних сестер з соціальними уявленнями про значущі якості особистості, що забезпечують взаємодію з пацієнтом.
4. Розробити науково обґрунтовану модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер.
5. Експериментально апробувати й оцінити ефективність запропонованої моделі розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні того, що використання науково-обґрунтованої системи розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер підвищить ефективність взаємодії в діаді «медичний працівник – пацієнт».

Теоретико-методологічну основу дослідження складають загально-психологічні концепції діяльності, зокрема професійної (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн, В.А. Семиченко та інші); дослідження соціальних процесів (Б.И Додонова, В.М. Єремєєва, Н.Л. Казарінова, Ю.М. Ємельянов, А.Ф Журавльов, Л.М. Карамушка); теоретичні засади вивчення особистості як активного суб'єкта професійної діяльності (Г.О. Балл, Г.С. Костюк, О.М. Леонт'єв, Г.В. Ложкін, В.О. Моляко, В.І. Осьодло та інші); психологічні особливості професіоналізації (Л.Ф. Бурлачук, І.С. Вітенко, Н.М. Пейсахов, В.А. Ташликов, К.К. Платонов,

Л.М. Тилевич та інші); теоретичні положення про розвиток професійно важливих якостей (О.Ф. Бондаренко, Н.І. Пов'якель, Н.В. Пророк, О.П. Саннікова, Н.В.Чепелєва та інші) та деонтологію професійної діяльності медичного працівника (І.М. Гурвіч, Б.Д. Карвасарський, С.С. Лібіх, В.В. Макаров, К.С. Максименко, В.Ф. Матвєєв, В.В. Оранський, К.К. Платонов, В.О. Ташликов, Й. Харді та інші).

Для розв'язання поставлених у дисертації завдань та досягнення мети використано загальнонаукові **методи**:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження особистісних чинників взаємодії медичних сестер з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування;
- *емпіричні*: психолого-педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи), спостереження, бесіда, психодіагностичні методи (анкетування, тестування, контент-аналіз), які забезпечили реалізацію експерименту.

Для вивчення і порівняння специфіки уявлень медичних сестер і пацієнтів про якості особистості, що забезпечують їх взаємодію, визначення ступеня їх узгодженості розроблено анкету «Особистісні якості медичних сестер, які забезпечують взаємодію з пацієнтом». Підбір психодіагностичних методів дослідження дав змогу комплексно дослідити особистісні якості медичних сестер та пацієнтів у їх взаємодії в умовах стаціонарного лікування: «Мотиви професійної діяльності лікарів» Н.В. Смирнової, Н.В. Попель; «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т.Ф. Лірі; тест "Індикатор копінг-стратегій" Д. Амірхана; «Опитувальник професійних переваг» Джона Голланда. «Діагностика структури ціннісних орієнтацій особистості» С.С. Бубнової; методика «Діагностика рівня емпатії» І.М. Юсупова.

- *кількісні*: кореляційний, факторний, дисперсійний аналіз, критерій Вілкоксона, критерій Ст'юдента з наступною їх якісною інтерпретацією.

Обробку даних виконано за допомогою комп'ютерного пакету системних програм SPSS – версія 17.0.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі ВНЗ "Перший Київський медичний коледж", ВНЗ "Київський медичний коледж № 3", ВНЗ "Київський міський медичний коледж" та в лікарнях, де розміщуються їх клінічні бази впродовж 2015 - 2019 р.р. у три етапи. Усього різними видами дослідження було охоплено 369 осіб.

Науково-дослідницька робота включала чотири етапи.

Перший етап - *орієнтовно-пошуковий* (2013 - 2014 р.р.), передбачав розробку концепції роботи, визначення мети, завдань, підбір адекватних методів, здійснено вивчення стану розробки наукової проблеми на теоретичному та прикладному рівнях, планування програми дослідження.

На другому етапі - *науково-дослідницькому* (2014 - 2015 р.р.) було проведено емпіричне дослідження специфіки уявлень медичних сестер про якості, що забезпечують взаємодію з пацієнтом.

Третій етап – *аналітичний* (2015-2017 рр.), включав аналіз та

інтерпретацію отриманого емпіричного масиву даних, розробку та апробацію тренінгової програми.

Четвертий етап - підсумковий (2017 - 2018 р.р.), передбачав здійснення апробації основних результатів дослідження на науково-практичних семінарах, міжвузівських, всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Теоретико-практичне значення отриманих результатів дослідження визначається тим, що вони можуть бути застосовані в процесі фахової підготовки майбутніх медичних сестер, в роботі зі студентами для розвитку особистісних якостей та оптимізації процесу професійного становлення медичної сестри. Матеріали дослідження можуть бути використані фахівцями закладів вищої освіти при викладанні медико-психологічних дисциплін, а також для підготовки спецкурсів, навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій з даної проблеми.

Вузлові ідеї дисертаційного дослідження можуть бути використані практичними психологами, лікарями психологами, соціальними психологами та студентами профільних вузів у контексті роботи в умовах стаціонарного лікування.

Матеріали дослідження впроваджено в освітній процес ВНЗ "Перший Київський медичний коледж" (довідка № 41 від 22.06.2016), ВНЗ "Київський медичний коледж № 3" (довідка № 57 від 28.09.2018), ВНЗ "Київський міський медичний коледж" (довідка № 21-01/432 від 28.11.2018), в лікарнях де розміщуються їх клінічні бази впродовж 2015 - 2018 р.р., а також в Інституті клінічної радіології Державної установи "Національний науковий центр радіаційної медицини" (довідка № 28/1 від 24.09.2019). Усього різними видами дослідження було охоплено 369 осіб.

Наукова новизна дослідження:

- *вперше розроблено* і науково обґрунтовано модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер;
- *уточнено та конкретизовано* поняття професійно значущих особистісних якостей медичних сестер;
- *вперше розглянуто* проблему особистісних якостей медичних сестер та пацієнтів у їх взаємодії та виявлено суттєві розбіжності в уявленнях пацієнтів і медичних сестер про особистісні якості останніх, що знижують ефективність їхньої взаємодії ;
- визначено шляхи розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер;
- *набули подальшого розвитку та узагальнення* знання з проблеми формування та розвитку особистісних якостей медичних сестер та пацієнтів у їхній ефективній взаємодії в умовах стаціонарного лікування.

Надійність та достовірність результатів дослідження. Відповідність отриманих емпіричних результатів загальноприйнятим науковим критеріям валідності та надійності забезпечується використанням комплексу взаємодоповнювальних методів дослідження, репрезентативністю вибірок, кількісним та якісним аналізом отриманих даних, широкою апробацією результатів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на низці наукових заходів, серед яких: міжнародні українські конференції: IX Міжнародна

науково-практична конференція «Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості» (Рівне, 2017 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика сучасної науки» (Чернівці, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього» (Одеса, 2017 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття» (Хмельницький, 2017 р.); Міжнародна дисциплінарна асамблея «Посттравматичний стрес: дорослі, діти та родини в ситуації війни» (Київ, 2017 р.); науково-практичні конференції з міжнародною участю: Науково-практична конференція з міжнародною участю «Психологія національної безпеки» (Львів, 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток конкурентоспроможної особистості у межах сучасної освіти: реалії та перспективи» (Київ, 2017 р.) .

Публікації. Основні результати дисертації відображено у 5 працях, серед них: 2 статті – у фахових наукових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України; 3 статті – у виданнях, що входить до міжнародних наукометричних баз.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 212 найменувань (із них 22 – іноземною мовою) та 3 додатків. Основний обсяг дисертації складає 206 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання й гіпотезу, представлено об'єкт і предмет, окреслено основні методи роботи, охарактеризовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, поінформовано про форми їх апробації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретико-методологічний аналіз професійної діяльності медичних сестер в контексті проблематики їхньої взаємодії з пацієнтами**» описано загальні уявлення про проблему взаємодії медичної сестри з пацієнтом. Окрема увага приділяється питанню становлення медичної сестри в умовах безперервної професійної освіти та індивідуально-психологічним якостям особистості медичних сестер, що забезпечують взаємодію з пацієнтом.

Психологічному осмисленню сучасних аспектів компетентнісного підходу, формуванню особистості фахівця присвятили свої дослідження багато науковців і практиків: В.І. Байденко, Н.М. Бібік, Л.В. Васильченко, О.А. Дубасенюк, Е.Ф. Зеєр, І.А. Зимняя, І.А. Зязюн, В.А. Козирев, Н.В. Кузьміна, Л. П. Пуховська, Дж. Равен, С.О. Сисоєва, І.Г. Тараненко, А.В. Хуторський та інші.

Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати, що індивідуально-психологічні якості особистості медичної сестри віддзеркалюють загальну специфіку медичної діяльності, формуються в процесі навчання і подальшого входження в середовище професійної діяльності, що суттєвою мірою визначає особливості взаємодії з пацієнтом. Професія медичної сестри передбачає інтенсивну і тривалу взаємодію з пацієнтами, їх родичами, іншим медичним

персоналом. Від уміння спілкуватися, встановлювати і розвивати взаємини з людьми багато в чому залежить професійна успішність медичної сестри.

Питанню взаємин в діаді «медичний працівник-пацієнт» присвячено велику кількість наукових доробків з медичної етики та деонтології (Г.С. Абрамова, Ю.А. Юдціц, Б.Д. Карвасарський, Л.А. Лещинський, Л.М. Бедрін, Л.П. Урванцев та інші). Соціально-психологічна проблематика знаходить відображення у відносинах, що виникають і розвиваються в процесах взаємодії людей. Для соціальної психології основний інтерес представляють ставлення один до одного медичного працівника і пацієнта. Найважливішою особливістю такої взаємодії, зокрема, є двосторонній характер таких ставлень, що дозволяє розглядати їх як взаємини, в які залучені кілька суб'єктів.

З'ясовано, що індивідуально-психологічні якості особистості медичних сестер, що забезпечують взаємодію з пацієнтом, формуються в процесі професіоналізації, закладаються процесом медичної освіти із врахуванням соціального замовлення сучасного суспільства.

Проведений аналіз дозволив виокремити 6 груп якостей, значущих для ефективної взаємодії медичних сестер та пацієнтів: *психофізіологічні* (здоров'я; відповідність нормам фізичного розвитку; врівноваженість, емоційно вольова готовність; здатність управляти своїми емоціями, корекції поведінки і ставлення до оточуючих); *психологічні* (довільна і мимовільна увага; сприйняття; зорова, слухова, тактильна, емоційна пам'ять; уявлення і уява; клінічне, алгоритмічне, наочно-образне мислення, розумові операції; здатність приймати рішення, креативність); *соціальні* (ставлення до роботи і стиль діяльності; ставлення до людей і до себе; професійна придатність); *духовно-моральні* (чуйність, витриманість, терпіння, ввічливість, привітність, чесність, доброзичливість, ніжність, лагідність, милосердя і почуття власної гідності); *естетичні* (скромність, простота, охайність, вміння створити святкову обстановку в лікувальному закладі); *інтелектуальні* (професійна ерудиція, спостережливість, здатність до логічного осмислення діагностичних і лікувальних маніпуляцій). Виокремлені особистісні якості умовно були віднесені до чотирьох сфер діяльності медичної сестри, а саме: практичної, комунікативної, пізнавальної, моральної.

У другому розділі **“Емпіричне дослідження особистісних якостей медичних сестер та пацієнтів в умовах стаціонарного лікування”** – викладено загальну стратегію емпіричного дослідження; запропоновано та обґрунтовано модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер; обґрунтовано систему методичних прийомів та діагностичних методик, що використовувалися в ході експерименту; виокремлено особистісні якості медичних сестер, що забезпечують ефективну лікувальну взаємодію в умовах стаціонарного лікування.

Одним з найважливіших питань, які стоять перед дисертаційним дослідженням, є питання відповідностей або відмінностей у взаємних уявленнях медичних сестер і їхніх пацієнтів про найбільш важливі особистісні якості медичних сестер, що забезпечують їхню лікувальну взаємодію, а також чітке виявлення особливостей наявних відмінностей. З цією метою в дослідженні було проведено порівняльний аналіз даних, отриманих в 2х групах: групі студентів та молодих медичних сестер (246 осіб) та групі пацієнтів лікарень міста Києва у кількості

123 особи. На відміну від медичних сестер у пацієнтів запитували, наскільки досліджувані якості є характерними для медичних сестер з якими їм доводилося спілкуватися під час лікування та наскільки ці якості проявлялися під час спілкування з пацієнтами.

Дослідження проводилося на базі ВНЗ "Перший Київський медичний коледж" та в лікарнях, де розміщуються його клінічні бази. Середній вік першої підгрупи на момент дослідження склав $15 \pm 0,9$ років. Перша група досліджуваних склала 246 осіб, з яких 82 студенти 1 курсу медичного коледжу за спеціальністю «Сестринська справа», 82 студенти 3 курсу та 82 практикуючі медичні сестри. Вибірка також була різномірною за статтю і відображала генеральну сукупність дослідження. Середній вік другої підгрупи на момент дослідження склав $18 \pm 0,8$ років. Середній вік третьої підгрупи на момент дослідження склав $21 \pm 1,4$ років.

Кількість осіб в групі дозволяє вважати отримані дані репрезентативно показовими, оскільки результат є валідним, а похибка стає менш статистично значущою. Друга група (група пацієнтів) склала 123 особи, які знаходились на стаціонарному лікуванні та мали безпосередній контакт з медичними сестрами. Така вибірка також є репрезентативною, а отримані дані – валідними, вони дають змогу оцінити уявлення пацієнтів про особистісні якості медичних сестер в системі охорони здоров'я. Загалом дослідження базується на результатах психодіагностичного обстеження 246 медичних сестер та 123 пацієнтів.

Проведення експерименту відбувалося у декілька етапів: *констатувальний, формувальний та узагальнюючий*. З метою дослідження наявності взаємозв'язку ціннісно-мотиваційної сфери особистості медичних сестер з соціальними уявленнями про значущі якості, що забезпечують взаємодію з пацієнтами, медичним сестрам були запропоновані психодіагностичні методики: анкета «Особистісні якості медичних сестер, які забезпечують взаємодію з пацієнтом», «Мотиви професійної діяльності лікарів» Н.В. Смирнової, Н.В. Попель, «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т. Лірі, Тест "Індикатор копінг-стратегій" Д. Амірхана, «Опитувальник професійних переваг» Джона Голланда, методика «Діагностика структури ціннісних орієнтацій особистості» С.С. Бубнової та Методика «Діагностика рівня емпатії» І.М. Юсупова.

Обробка результатів психологічного дослідження здійснювалася у відповідності з інструкціями із застосування даних методів дослідження. З метою статистичної обробки отриманих результатів визначалися такі показники, як середнє, стандартне відхилення, стандартна похибка середнього, коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона. Використовувався розрахунок достовірності відмінностей між емпіричними розподілами по критерію Ст'юдента.

Для дослідження уявлень про особистісні якості, нами була розроблена анкета «Особистісні якості медичних сестер, які забезпечують взаємодію з пацієнтом». Для підготовки анкети, на етапі пілотного дослідження було опитано 40 викладачів медичних коледжів, котрі мали значний досвід клінічної роботи. Їм було запропоновано записати якості особистості, які, на їх думку,

важливі для успішної взаємодії з пацієнтом. Їх відповіді були проаналізовані та обрані найбільш часті варіанти, котрі і були використані в анкеті.

Анкета містила питання щодо 80 особистісних якостей. Всі якості були віднесені до чотирьох сфер професійної діяльності медичних сестер: практичної, комунікативної, пізнавальної та моральної. Кожну якість респонденти оцінювали за п'ятибальною системою.

На *формульованому етапі* було проведено комплекс психокорекційних заходів з експериментальною групою, відповідно до розробленої авторської тренінгової програми та зроблені відповідні зрізи. Так, група студентів 1 курсу, поряд з основним навчанням, проходила тренінгову роботу, згідно розробленої програми, основною метою якої було формування психологічної складової професійних якостей у медичної сестри в нерозривному зв'язку з навчанням, відповідно до розробленої моделі.

Узагальнюючий етап передбачав визначення впливу впровадженої моделі розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер на ефективність взаємодії в діаді «медичний працівник – пацієнт». На основі отриманих емпіричних даних проведено оцінку ефективності вищезазначеного комплексу, підведено підсумки експерименту, зроблені відповідні висновки.

Отримані емпіричні показники продемонстрували, що майже по всім якостям (73 з 86) є суттєві статистично достовірні відмінності.

Встановлено, що наявні суттєві розбіжності між уявленнями про особистісні якості медичних сестер у них самих та їхніх пацієнтів (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Уявлення медичних сестер та їхніх пацієнтів про найбільш значущі особистісні якості медичних сестер (в балах)

<i>Особистісні характеристики</i>	<i>Медсестри</i>	<i>Пацієнти</i>
Тактовність в спілкуванні	3,9	2,5
Грамотна та добре поставлена мова	4,2	2,9
Суттєвим чином використовує власний досвід	4,4	3,1
Пом'якшує страхітливую інформацію	4,3	3,1
Зберігає медичну таємницю	4,1	2,7
Проявляє турботу до своїх пацієнтів	4,0	2,5
Прагне до отримання нової професійної інформації	4,4	2,6
Завжди вміє знайти правильні слова в найскладнішій ситуації	3,9	2,7
Вміє надавати інформацію доступно для пацієнта	3,9	2,9
Цікавиться новими дослідженнями та відкриттями в галузі медицини.	4,1	3,2

При цьому максимальна невідповідність спостерігається у сфері комунікативних і пізнавальних якостей, та у пункті виявлення турботи про своїх пацієнтів (спостерігається різниця в 1,5 балів та разом з тактовністю має найменший бал за оцінкою пацієнтів).

На думку пацієнтів медичним сестрам належать наступні переваги в особистісних якостях: недопущення шкоди пацієнту; знання власної спеціальності; надання якісної медичної допомоги. Однак навіть тут рівень якостей є достовірно нижчим за той рівень, який собі ставили самі медичні сестри. Тобто на думку пацієнтів ці якості потрібно вдосконалювати, оскільки їх розвиток не досконалий.

Також пацієнти відмітили, що переважна більшість медичних сестер мають досвід професійної діяльності, вміють демонструвати витримку і не загострювати конфліктні ситуації, якісно переконують у необхідності дотримуватися лікування запропонованого лікарем. Окрім цього медсестри демонстрували впевненість в собі та здатність до вдосконалення своєї професійної кваліфікації.

В таблиці наведені якості медичних сестер, які є найменш вираженими. При цьому ми можемо чітко помітити, що думка медичних сестер щодо цих же якостей є достовірно вищою по всім пунктам.

Таблиця 2.

***Найменш виражені особистісні якості медичних сестер
на думку пацієнтів***

<i>Особистісні характеристики</i>	<i>Пацієнти</i>	<i>Медсестри</i>
Емпатійність	1,6	3,4
Прагнення внести свій вклад у розвиток медицини	1,5	3,1
Гуманізм	1,7	3,5
Вирішення складних ситуацій	1,7	3,1
Цікавість до наукових проблем	1,6	3,2
Милосердність	1,8	3,4
Оригінальність підходів до вирішення проблем	1,8	3,2
Схильність до аналізу ситуацій	1,9	3,3
Вміння знайти індивідуальний підхід	1,9	3,4
Знання психологічних особливостей пацієнтів	1,7	3,5
Любов до життя і енергійність	2,0	3,5

Виходячи з отриманих результатів можна констатувати, що у медичних сестер найменш розвиненими є наступні особистісні якості: прагнення до наукових знань та вміння спілкуватися з людьми.

Особистісні якостей, які дають можливість визначати якість спілкування між медичною сестрою і пацієнтом, професійні знання, вміння та навички, наукова діяльність і загальні якості, що формують можливості кар'єрного та професійного зростання яскраво відображають специфіку уявлень медсестер, та пацієнтів.

Спостерігаються збіг за пунктами зваженості і витримки, відсутності напруження в критичних ситуаціях, бажанні підвищувати кваліфікацію і здатності прогнозувати результати своєї діяльності (Див. таблицю 3).

Співпадіння уявлень про якості особистості у медичних сестер та пацієнтів

<i>Особистісні характеристики</i>	<i>Медсестри</i>	<i>Пацієнти</i>
Вміння переконати в правильності призначеного лікування	3,7	3,5
Досвід практичної медичної діяльності	3,6	3,5
Зваженість і витримка	3,4	3,3
Відсутність напруження в критичних ситуаціях	3,3	3,4
Бажання підвищувати кваліфікацію	3,4	3,3
Здатність прогнозувати результати своєї діяльності	3,4	3,4

Згідно методики «Мотиви професійної діяльності лікарів», яка була адаптована під медичних сестер, було встановлено, які саме мотиви домінують у студентів на початку навчання, при його завершенні та практикуючих медичних сестер, а також динаміку цих мотивів в процесі навчання на різних етапах професійного становлення. Було доведено наявність взаємозв'язку з уявленнями про якості, необхідні для взаємодії медичної сестри з пацієнтом.

Так, статистично значущі відмінності, отримані з мотивів бажання допомагати людям, «можливість піклуватися про здоров'я близьких», «престиж професії», «сімейні традиції» тощо.

Завершуючи якісний аналіз основних мотивів, можна констатувати, що випускникам і практикуючим медсестрам властиві одні й ті ж мотиви, відмінне лише їхнє місце у «ієрархії»: так, для випускників важливіше допомагати близьким, а медсестрам - людям взагалі. У першокурсників замість турботи про рідних присутній мотив престижності професії, а це, як уже ми писали вище, пов'язане із стереотипами сприйняття професії медичного працівника. Однак, не зважаючи на дуже схожий порядок мотивів, з віком і з оволодінням професією їх вираженість знижується. Це може бути пов'язано з професійним вигоранням, що свідчить про необхідність психологічної роботи, як зі студентами, так і з практикуючими медичними сестрами (психологічна освіта, психопрофілактика, психодіагностика, тренінги особистісного зростання, заняття з психологічного розвантаження).

Відповідно до результатів дослідження за методикою Т. Лірі, спрямованої на визначення уявлень людини про себе, своє ідеальне Я та вивчення взаємовідносин у малих групах було встановлено, що діапазон коливань значень знаходиться в межах від $6,38 + 0,36$ (1 октанта) до $5,12 + 0,24$ балів (6 октанта) (Див. таблицю 4).

Таблиця 4.

Результати дослідження Я-концепції у медичних сестер

Октанта	1	2	3	4	5	6	7	8
Я-реальне	6,38 ± 0,36	5,26 ± 0,3	5,66 ± 0,24	5,61 ± 0,28	5,73 ± 0,28	5,12 ± 0,24	6,2 ± 0,31	5,96 ± 0,37
Я-ідеальне	8,02 ± 0,26	4,92 ± 0,22	4,61 ± 0,28	1,01 ± 0,25	3,62 ± 0,19	3,05 ± 0,22	6,89 ± 0,26	7,02 ± 0,32

Оцінюючи свої комунікативні, якості медсестри підкреслюють у себе схильність до тісної співпраці з оточуючими, схильність займати лідерські позиції, постійну готовність до допомоги оточуючим, а саме схильність до підтримки та співпереживання, щирість у взаємовідносинах, делікатність, відповідальність, безумовну довіру до оточуючих.

При визначенні свого ідеального Я медичні сестри мають бажання бачити у себе перераховані якості більш вираженими, особливо ті, які характерні для владно-лідеруючого типу міжособистісних відносин (1 октанта). При цьому 37,5% обстежених медсестер в ідеалі хотіли б мати особистісні якості, характерні для восьмої, альтруїстичної октанти.

При порівнянні «Я-реальне» і «Я-ідеальне» можна відзначити, що середня розбіжність між ними складає 1,61 бала. Найменша розбіжність виявлена на другій октанті (0,34 бала), тобто егоїстичний тип міжособистісної взаємодії. Найбільша розбіжність (4,6 бала) була визначена по 4 октанті і при цьому в сторону позбавлення індивідуально-психологічних якостей, що характерні для недовірливо-скептичної позиції. А 45,1% досліджуваних медичних сестер в своєму «Я-ідеальне» не вказали жодну характеристику, що відповідає четвертій октанті.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що в ідеалі медичні сестри мають бажання бачити себе з більш вираженим прагненням до лідерства, здатністю до тісної співпраці з оточуючими, мати прояв постійної готовності до допомоги іншим і менш вираженими комунікативними тенденціями, властивими недовірливо-скептичному, агресивному, покірному і залежному типам міжособистісної взаємодії. Перейдемо до розгляду результатів дослідження Я - концепції пацієнтів (див. таблицю 5).

Таблиця 5.

Результати дослідження Я-концепції пацієнтів

Октанта	1	2	3	4	5	6	7	8
Я-реальне	6,12+ 0,28	5,08 + 0,22	5,22 + 0,28	4,98 + 0,2	5,75 + 0,31	6,18 + 0,34	7,02 + 0,48	7,42 + 0,53
Я-ідеальне	6,92 + 0,28	5,02 + 0,24	4,61 + 0,28	4,62 + 0,36	4,32 + 0,39	4,65 + 0,32	6,76 + 0,59	6,98 + 0,45

Як бачимо у таблиці 5 у пацієнтів за сферою «Я-реальне» спостерігається переважання 7 і 8 октанти - $7,02 + 0,48$ і $7,42 + 0,53$ відповідно. При цьому, 29,1% хворих з 7 октанти і 30% з 8 октанти відзначають у себе акцентовані особистісні якості, серед зазначених типів міжособистісної взаємодії. Серед показників вторинних факторів можна відмітити переважання тенденції до підпорядкування і залежності над схильністю до домінування.

Аналізуючи сферу «Я-ідеальне» можна зробити висновок, що переважаючими типами міжособистісної взаємодії також є дружній (7 октанта) і альтруїстичний (8 октанта) - $6,76 + 0,59$ і $6,98 + 0,45$ бали відповідно. Однак, при зовнішньому збереженні співвідношення вторинних факторів можемо простежити прагнення хворих посилити домінуючу тенденцію, але при цьому існує прагнення зберегти на тому ж рівні тенденцію до підпорядкування і залежності.

Тобто проведення психологічної роботи з медичними сестрами як під час навчання, так і паралельно з трудовою діяльністю дозволить покращити їхню міжособистісну взаємодію з пацієнтами. В той же час, знання особливостей Я-концепції у пацієнтів дозволить медичним сестрам професійно налагоджувати контакт з пацієнтами та впливати на їхню взаємодію, що в свою чергу знайде своє позитивне відображення на перебігу лікувально-діагностичного процесу.

Перейдемо до розгляду копінг-стратегій досліджуваних. Згідно тесту "Індикатор копінг-стратегій" Д. Амірхана, по стратегії вирішення проблем в дослідній групі, на першому тестуванні найбільш високі бали були отримані – $25,68 \pm 0,51$, питома вага цієї стратегії у структурі копінг-поведінки складає 37,8%. Середньостатистичний показник по шкалі пошуку соціальної підтримки склав $21,92 \pm 0,44$. Питома вага соціальної підтримки в структурі копінг-поведінки пацієнтів – 39,02%. По шкалі уникання були отримані найменші бали. Середньостатистичний показник склав $20,88 \pm 0,4$. Питома вага цієї стратегії складає 27,7%.

Після дослідження мотивів професійної діяльності, копінг-стратегій, задоволеності роботою та інших особистісних якостей вважаємо за необхідне дослідити взаємозв'язок ціннісної сфери особистості медичної сестри з якостями, які медична сестра вважає важливими у підтриманні оптимальної взаємодії з пацієнтами.

Слід зазначити, що більшість досліджуваних продемонструвала такі ціннісні орієнтації: милосердя (4,8 б), визнання, повага до людей та вплив на оточуючих (4,7 б)

Ці позиції з першого погляду поєднуються спрямованістю на інших, однак є протилежними за своєю суттю. Медичні сестри прагнуть робити добрі справи стосовно інших людей, однак водночас вони вимагають за них у вигляді визнання, поваги до себе. Найменш же цінними виявилась така ціннісна орієнтація взаємодії з людьми, як соціальна активність (2,5 б).

Таким чином, підсумовуючи вищезазначену динаміку ціннісних орієнтацій медичних сестер слід відзначити, що для студентів більш характерними є насолода прекрасним, приємне проведення часу, відпочинок, високий соціальний статус, визнання з боку інших та пізнання нового, тощо. Для практикуючих медичних сестер більш вагомими є милосердя, любов і високе матеріальне благополуччя.

Перейдемо до розгляду дослідження здатності до емпатії у працівників в сфері медичної діяльності. Згідно дослідження рівень емпатійності помірно підвищується під час навчання та професіоналізації медичних сестер, як в сумарному балі емпатійності, так і в абсолютних та відносних показниках. Однак, не зважаючи на цей

факт, емпатійність у практикуючих медичних сестер, які не отримують фахової психологічної підготовки є недостатнім.

Згідно з результатами кореляційного аналізу встановлено, що найбільш оптимальними для ефективної взаємодії з пацієнтами є переважання в ціннісній системі медичних сестер допомоги, милосердя та любові до інших.

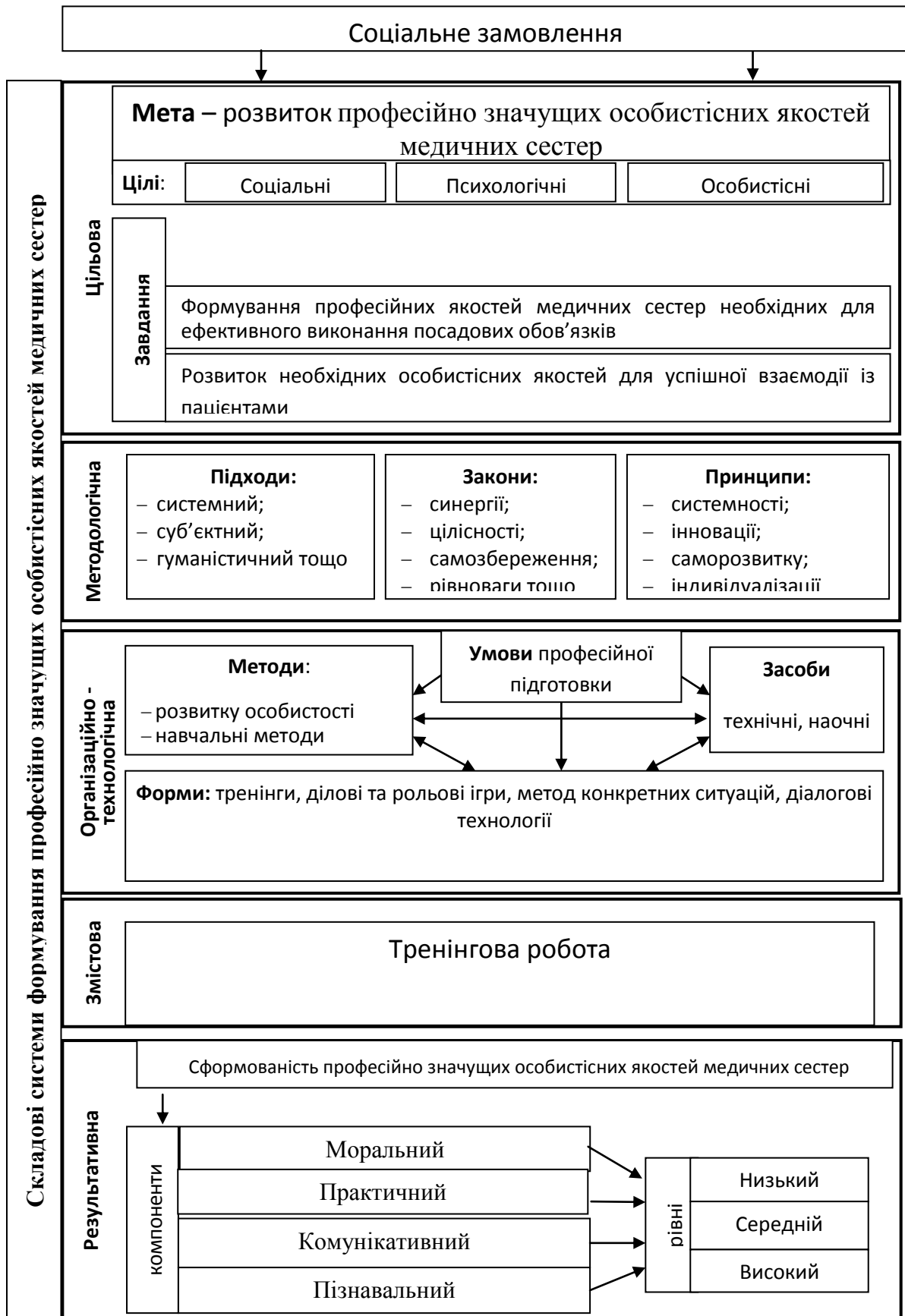
У третьому розділі – **“Динаміка розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер в умовах стаціонарного лікування”** показано результати дослідження динаміки особистісних якостей медичних сестер у їх взаємодії з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування, представлено тренінгову програму.

У результаті емпіричного дослідження було виокремлено модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер, що передбачала визначення цільового, методологічного, організаційно-технологічного, змістовного та результативного блоків (Див. малюнок 1).

Побудована нами модель професійно значущих особистісних якостей медичних сестер, спрямована на підвищення ефективності взаємодії в діаді «медичний працівник - пацієнт». Модель адаптована до ринкових відносин у системі освітніх послуг, базується на взаємодії існуючих і нових форм післядипломної освіти, враховує специфіку діяльності медичних сестер, включає інформаційно-навчальні матеріали та пропозиції щодо організації підвищення професійної компетентності. В залежності від початкового рівня, який визначається в ході діагностичного тестування та обумовлює вибір форм, методів і засобів навчання змістова частина моделі була реалізована шляхом впровадження тренінгової програми.

Запропонована нами програма складалась з 20 навчально-тренінгових занять, які проводилися не рідше одного разу на тиждень та тривали по 90 хвилин кожне. Програма була умовно розділена на 3 етапи, в залежності від основної мети та напрямків підготовки. На кожному з етапів була надана інформація для учасників, інструкції учасникам програми і опис домашніх завдань.

По закінченню програми студентам пропонувалося знову психодіагностичні дослідження в наступній послідовності: Тест "Індикатор копінг стратегій" Д. Амірхана, "Опитувальник професійних переваг" Джона Голланда, «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т. Лірі, «Діагностика рівня емпатії» І.М. Юсупова.

Мал. 1. **Модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер**

Враховуючи той факт, що процес формування психологічної складової професійних якостей у медичної сестри є нерозривно пов'язаним з навчанням та

потребує поетапного впровадження, в рамках даного дослідження була запропонована *програма* (Див. малюнок 2).

Вступний етап 3 заняття	Основний етап 15 занять	Заключний етап 2 заняття
<ul style="list-style-type: none"> • Психологічна діагностика • Ознайомлення з загальною структурою підготовки • Формування цілей підготовки • Психоосвіта шляхом начитки матеріалу 	<ul style="list-style-type: none"> • Ситуаційно-рольові ігри • Використання технік і вправ з когнітивно-поведінкової, психодинамічної та гештальт психотерапії • невербальні техніки • аудіо-візуальний тренінг 	<ul style="list-style-type: none"> • Закріплення отриманих вмінь та навиків • Робота в групах • Підведення підсумків

Мал. 2. Схема психологічної тренінгової програми

З метою оцінки ефективності реалізації програми ідентичне дослідження проведено в кінці навчання. Була використана низка методик, зокрема Тест "Індикатор копінг стратегій" Д. Амірхана, за якою провівши статистичний аналіз отриманих даних, можемо зазначити, що після навчання спостерігається збільшення середньостатистичного балу за копінг-стратегією вирішення проблем (з 25.68+0.51 бала до 28.02+0.43 бала) і пошуку соціальної підтримки (з 21.92+0.44 до 24.56+0.46, $p < 0.05$) і помірно зниження копінг-стратегії уникання (з 20.88+0.4 до 18.14+0.31).

Успішність професійної діяльності людини визначається її спрямуванням – ціннісними орієнтаціями, інтересами та установками.

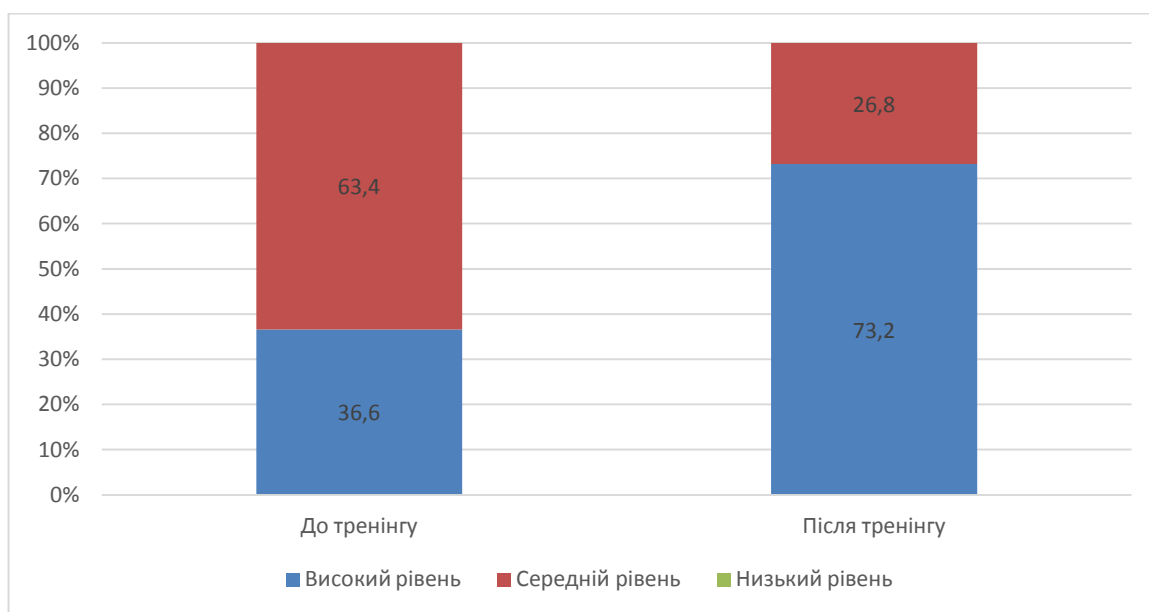
У медичних сестер, які пройшли запропонований тренінг ми можемо спостерігати зміни в структурі «Я-реальне». Зокрема, владно-лідеруючий тип (1 октанта) після тренінгу достовірно збільшився і наблизився до показника «Я-ідеальне» до тренінгу, тобто завдяки заняттям студенти-медики отримали бажане особистісне зростання. Також достовірно зросли показники і за такими типами міжособистісної взаємодії, як афіліативно-співпрацюючий (7 октанта) і протективно-заступницький (8 октанта). Звісно, що так само ситуація спостерігається і у вторинних факторах, де фактор домінування має вже позитивне значення ($V = + 1,248$, $G = + 4,588$) (Мал. 3).

Мал. 3 Діаграма типів міжособистісних відносин у студентів після психологічного тренінгу

При дослідженні студентів та медичних працівників за методикою Голланда було виявлено, що серед осіб, які пройшли тренінг частота появи III професійного типу становила 54,9% осіб, що суттєво більше на відміну від групи студентів, які склали групу порівняння ($p < 0,01$). Така ситуація може бути зумовлена тим, що особи, які пройшли тренінг набувають певної спрямованості особистості та навичок, змінюються особистісно відповідно до вимог майбутнього місця роботи (Мал. 4).

Згідно методики «Діагностика рівня емпатії» І.М. Юсупова, було з'ясовано, що психокорекційна робота у студентів дозволяє значимо ($p < 0,01$) підняти частоту появи рівня емпатії з 36,6% до проведення психокорекційної роботи до 73,2% – після її проведення. Таке можливе за рахунок того, що особи з середнім рівнем емпатичних здатностей в процесі тривалої психокорекційної роботи дещо підвищували власні якості та переходили в групу осіб з високим рівнем емпатії.

Мал. 4. Динаміка відносних показників емпатійності у студентів

Отже, проведена тривала психокорекційна робота дозволяє збільшити природні властивості особистості, зокрема й таку професійну здібність, як рівень емпатії. Зазначена професійна якість є необхідною для спектру професій пов'язаних з медичною діяльністю.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного теоретико-емпіричного дослідження особистісних якостей медичних сестер, що зумовлюють ефективну лікувальну взаємодію з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування доведено, що використання науково-обґрунтованої системи розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер підвищує ефективність взаємодії в діаді «медичний працівник - пацієнт».

1. Індивідуально-психологічні якості особистості медичної сестри віддзеркалюють загальну специфіку медичної діяльності, формуються в процесі навчання і подальшого входження в середовище професійної діяльності, що суттєвою мірою визначає особливості взаємодії з пацієнтом.

2. Виокремлено шість груп професійно важливих особистісних якостей медичної сестри, що сприяють ефективній взаємодії із пацієнтом, а саме: психофізіологічні; психологічні; соціальні; духовно-моральні; естетичні та інтелектуальні. Визначено, що індивідуально-психологічні якості особистості медичних сестер, які забезпечують взаємодію з пацієнтом, формуються в процесі професіоналізації, у спільній діяльності з іншими людьми, а також у спілкуванні з ними. Професійна діяльність медичної сестри реалізується в діаді «медичний працівник - пацієнт», у цьому зв'язку постає необхідність врахування оцінки пацієнтами підсумків становлення особистості медика, яка закладається процесом медичної освіти в умовах сучасного суспільства

3. Виявлено наявність взаємозв'язку ціннісно-мотиваційної сфери особистості медичних сестер з соціальними уявленнями про значущі якості особистості, що забезпечують взаємодію з пацієнтом. Згідно результатам кореляційного аналізу встановлено, що найбільш оптимальними для ефективної взаємодії з пацієнтами є переважання в ціннісній системі медичних сестер допомоги, милосердя та любові до інших. Якісний аналіз основних мотивів свідчить, що випускникам і практикуючим медсестрам властиві одні й ті ж мотиви, відмінне лише їхнє місце у ієрархії: так, для випускників важливіше допомагати близьким, а медсестрам - людям взагалі. У першокурсників замість турботи про рідних присутній мотив престижності професії, що пов'язано із стереотипами сприйняття професії медичного працівника. Однак, не зважаючи на схожий порядок мотивів, з віком і з оволодінням професією їх вираженість знижується. Це може бути пов'язано з професійним вигоранням, що свідчить про необхідність психологічної роботи, як зі студентами, так і з практикуючими медичними сестрами.

Основні мотиви, які були виявлені у досліджуваних медичних сестер, негативно позначаються на ефективності їх взаємодії з пацієнтами. Головним чином це відбувається за рахунок знецінення основних особистісних якостей пов'язаних з спілкуванням із пацієнтами та ставленням до своєї професії. З'ясовано, що найбільш негативно на взаємодію в діаді «медсестра – пацієнт» можуть вплинути мотиви престижу, сімейні традиції, матеріальна зацікавленість і можливість доступу до ліків (неконтрольована влада над пацієнтами), а бажання полегшити страждання важко хворих не пов'язане зі зниженням уявлень про значимість будь-яких якостей.

В міру професійного становлення мотивів меншою мірою змінюється ієрархія мотивів, а більшою – знижується їх значимість, що пов'язано з

професійним вигоранням.

4. Модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер. Модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер передбачала виокремлення цільового, методологічного, організаційно-технологічного, змістовного та результативного блоків. Побудована нами модель спрямована на підвищення ефективності взаємодії в діаді «медичний працівник – пацієнт» адаптована до ринкових відносин у системі освітніх послуг, базується на взаємодії існуючих і нових форм післядипломної освіти, враховує специфіку діяльності медичних сестер, включає інформаційно-навчальні матеріали та пропозиції щодо організації підвищення професійної компетентності.

Для винесення суджень про ефективність впровадження такої моделі було створено кваліметричну модель оцінювання ефективності результатів впровадження.

5. Експериментально апробовано та проведено оцінку ефективності запропонованої моделі розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер. Тренінгова програма сприяла покращенню показників формування професійних якостей медичних сестер. Проведення зі студентами-медсестрами на першому курсі запропонованої програми також сприяло подоланню стресових навчальних ситуацій і зниженню ризику психічної дезадаптації, підвищенню копінг-ресурсів та розвитку адаптивних копінг-стратегій. Отримані експериментальні дані дослідження сфер Я-концепції показали доцільність цілеспрямованого та вибіркового психотерапевтичного впливу на її складові частини. При цьому, менш розвиненою визначається прогностична самооцінка «Я в думці медичного працівника», що може мати негативний вплив на розвиток міжособистісної взаємодії. Несуттєві відмінності між октантами сфер «Я-реальне» і «Я-ідеальне» у всіх обстежених нами хворих дозволило розглянути Я-концепцію, як один з потенційних ресурсів для активізації та розвитку функціональної копінг-поведінки хворого.

Підтверджено ефективність тренінгової роботи, що відобразилось на збільшенні необхідних для медичного працівника природних якостей особистості, а саме рівня емпатії.

Таким чином поставлені в дисертаційному дослідженні завдання виконані повною мірою, а мета роботи досягнута.

Перспективою дисертаційного дослідження вважаємо, що дана психологічна тренінгова програма при застосуванні на етапі формування професійної копінг-поведінки може розглядатися, як варіант проведення первинної психопрофілактики і психогігієни та може використовуватися у подальшій модифікації при підготовці не лише медичних сестер, а й інших фахівців, професійна діяльність яких пов'язана з системою відносин «людина-людина».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України

1. Пилипчук Л.С. Професіогенез та професійні кризи особистості медпрацівника / Л.С. Пилипчук // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – Вип. 25. – С215-219.
2. Пилипчук Л.С. До проблеми етичних основ майбутніх фахівців середньої медичної ланки / Л.С. Пилипчук // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологія / [гол. ред. Волобуєва] – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2019. Вип.1. – С. 155-166.
Наукові праці у зарубіжних фахових виданнях
3. Пилипчук Л.С. Я-концепція, як критерій успішної взаємодії медичної сестри з пацієнтом / Л.С. Пилипчук // Fundamental and applied research in practice of leading scientific schools. Vol 15, No 3. 2016. p. 137-142.
4. Пилипчук Л.С. Порівняльний аналіз психологічних складових становлення особистості в медичній практиці та навчальній діяльності / Л.С. Пилипчук // Fundamental and applied research in practice of leading scientific schools. Vol 8, No 2. 2015. p. 158-162.
5. Пилипчук Л.С. Емпіричне дослідження особистісних якостей, що забезпечують якісну взаємодію між медичними сестрами і пацієнтами / Л.С. Пилипчук // American journal of fundamental, applied & experimental research. Vol 10, No 3. 2018. p. 267-273.

АНОТАЦІЇ

Пилипчук Л.С. Особистісні чинники взаємодії медичних сестер з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 – медична психологія - Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ, 2019 р.

Дисертацію присвячено дослідженню особистісних якостей медичних сестер, що зумовлюють ефективну лікувальну взаємодію з пацієнтами в умовах стаціонарного лікування. У роботі проведено аналіз наукових робіт, присвячених особистісним якостям людини, лікувальній взаємодії, етико-деонтологічним аспектам лікувального процесу.

У роботі проведено порівняння загальних уявлень медичних сестер і пацієнтів про особистісні якості, що забезпечують їх ефективну взаємодію, визначено ступінь їх узгодженості. Розглянуто специфіку уявлень медичних сестер про якості, що забезпечують взаємодію з пацієнтом, досліджено їх у динаміці. Вивчено мотивацію, задоволеність професією, цінності та емоційну спрямованість медичних сестер у період навчання. Виявлено наявність взаємозв'язку ціннісно-мотиваційної сфери особистості медичних сестер з соціальними уявленнями про значущі якості особистості, що забезпечують взаємодію з пацієнтом. Розроблено науково обґрунтовану модель розвитку професійно значущих особистісних якостей медичних сестер, спрямовану на оптимізацію їх особистісних якостей.

Створено психологічну тренінгову програму, спрямовану на оптимізацію особистісних якостей медичних сестер та доведено її ефективність.

Ключові слова: особистісні якості, лікувальна взаємодія, етико-деонтологічні аспекти, лікувальний процес, професійно значущі якості, ціннісно-мотиваційна сфера.

Пилипчук Л.С. Личностные факторы взаимодействия медицинских сестер с пациентами в условиях стационарного лечения - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.04 - медицинская психология - Институт психологии имени Г.С. Костюка АПН Украины, Киев, 2019 г.

Диссертация посвящена исследованию личностных качеств медицинских сестер, обуславливающих эффективное лечебное взаимодействие с пациентами в условиях стационарного лечения. В работе проведен анализ научных работ, посвященных личностным качествам человека, лечебному взаимодействию, этико-деонтологическим аспектам лечебного процесса.

В работе проведено сравнение общих представлений медицинских сестер и пациентов о личностных качествах медицинских сестер, обеспечивающих их эффективное взаимодействие, определена степень их согласованности. Рассмотрена специфика представлений медицинских сестер о качествах, которые обеспечивают взаимодействие с пациентом, проведено их исследование в динамике. Изучено мотивацию, удовлетворенность профессией,

ценности и эмоциональную направленность медицинских сестер в период обучения.

Выявлено наличие взаимосвязи ценностно-мотивационной сферы личности медицинских сестер с социальными представлениями о значимых качествах личности, обеспечивающих взаимодействие с пациентом.

Исследование личностных особенностей медицинской сестры, позволяет наметить конкретные направления психологической работы на всех стадиях ее профессионализации, способствовать развитию профессиональной компетентности, степени квалификации, для успешного решения поставленных задач. Эффективность решения профессиональных задач зависит не только от приобретения медицинской сестрой профессиональных медико-биологических знаний, но и от развития психологической, коммуникативной, социальной компетентности, как составляющих ее профессиональной компетентности, и становления определенных личностных особенностей. Исходя из потребностей в таком развитии и опираясь на теоретические основы формирования активного и адаптивного копинг-поведения, в диссертации была предложена модель развития профессионально значимых личностных качеств медицинских сестер, которая предусматривала проведение комплекса медико-психологических и психолого-педагогических мероприятий, выделение целевого, методологического, организационно-технологического, содержательного и результативного блоков. Модель позволяет согласовать действия компонентов целостного процесса развития профессионально значимых личностных особенностей медицинских сестер, и определить реализацию стратегии, тактики и техники решения задач, поставленных обществом перед системой медицинского образования.

Для достижения цели и реализации поставленных задач диссертационное исследование проводилось в несколько этапов. На первом этапе было проведено набор исследований и их сертификацию. Психодиагностическое исследование было проведено на втором этапе. Для исследования представлений о личностных качествах медицинских сестер которые относились к четырем сферам их профессиональной деятельности была разработана анкета. В процессе исследования с применением комплекса психологических методик были определены доминирующие мотивы выбора профессии, их динамика у студентов на разных этапах обучения, также мотивацию у практикующих медицинских сестер, динамику развития этих мотивов в процессе обучения и на разных этапах профессионального становления. Установлено несоответствие в представлениях между пациентами и медицинскими сестрами о наиболее важных личностных качествах, которые обеспечивают их лечебное взаимодействие.

На третьем этапе был использован комплекс психокоррекционных методов с применением медико-психологической тренинговой работы, основной целью которого было формирование психологической составляющей профессиональных качеств медицинских сестер в неразрывной взаимосвязи с учебой.

Проведено оценку эффективности указанного примененного комплекса. Подтверждено эффективность психокоррекционной работы, что отобразилось в увеличении необходимых медицинскому работнику природных качеств

личности, а именно уровня эмпатии. Это дало возможность, выходя из результатов исследования, считать эффективным применение на первом этапе формирования профессиональной идентичности использование медико-психологических тренингов формирования личностных качеств, необходимых в дальнейшей деятельности медицинской сестры.

Ключевые слова: личностные качества, лечебное взаимодействие, этическое-деонтологические аспекты, лечебный процесс, профессионально значимые качества, ценностно-мотивационная сфера.

Pulupchuk L. S. Pylypchuk L.S. Personality factors of the interaction of medical nurses with patients in conditions of inpatient treatment - Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences, speciality 19.00.04 - medical psychology - G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the research of the personal qualities of nurses, which condition the effective therapeutic interaction with patients in the conditions of inpatient treatment. The paper analyzes scientific works devoted to the personality traits of a person, therapeutic interaction, ethical-deontological aspects of the medical process.

In this paper, a comparison of the general representations of nurses and patients about personal qualities that ensure their effective interaction, the degree of their coherence is determined. The peculiarities of the representations of the nurses about quality, providing interaction with the patient, are investigated in dynamics. The motivation, satisfaction with the profession, values and emotional orientation of nurses during the period of study were studied. The existence of the relationship between the value - motivational sphere of the personality of the nurses with social representations about the significant qualities of the person providing the interaction with the patient is revealed. A scientifically grounded structure-activity model of development of professionally meaningful personal qualities of nurses aimed at optimization of their personal qualities is developed.

A psychological training program aimed at optimizing the personal qualities of nurses and proving its effectiveness has been created.

Key words: personal qualities, therapeutic interaction, ethical-deontological aspects, medical process, professionally significant qualities, value-motivational sphere.